

Терещенко Д. С.,

аспірант

Національного транспортного університету

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА КОНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Стаття присвячена теоретико-правове дослідження поняття, змісту та структурних елементів механізму реалізації та захисту конституційних прав дитини в умовах воєнного стану, а також визначення напрямів його вдосконалення з урахуванням викликів, спричинених збройним конфліктом.

Актуальність дослідження конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини обумовлюється необхідністю його оптимізації з метою пошуку гнучкої, дієвої, оперативної моделі реагування на загрози для дітей в умовах воєнного стану на забезпечення, практичну реалізацію, охорону та відновлення порушених прав і свобод дітей, гарантованих Конституцією України.

Автор пропонує визначати конституційний механізм реалізації та захисту прав дитини розглядати як узгоджену, організовану систему базових конституційних елементів (конституційно-правових норм, інститутів, форм, методів), згрупованих у функціональні кластери, у межах яких здійснюється ефективна реалізація та захист прав дитини.

Структуру конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини дослідник визначає як збалансовану, системно організовану сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих базових конституційних елементів та функціональних кластерів, які, з одного боку, характеризуються внутрішньою цілісністю, взаємоузгодженістю та спрямованістю на досягнення загальної мети – забезпечення та захисту прав дитини в період воєнного стану, а з іншого – вирізняються диференціацією функцій, відносною автономністю та інституційною самостійністю.

У межах дослідження акцентовано увагу на тому, що функціональні кластери конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини в умовах воєнного стану становлять узагальнені групи взаємопов'язаних елементів, які виконують конкретні функції у межах єдиної системи реалізації та захисту прав дитини в період воєнного стану. До таких кластерів пропонується віднести: нормативно-правовий, інституційний та організаційно-правовий.

Нормативно-правовий кластер – охоплює весь правовий матеріал, що стосується реалізації та захисту конституційних прав дитини в період воєнного стану, зокрема норми Конституції України, Закони України, міжнародні договори, та інші правові акти. Умовно правові акти варто поділити на вітчизняні (Закони, підзаконні (інші правові акти)) та міжнародні акти.

Інституційний кластер – охоплює діяльність інститутів реалізації публічної влади, в якості яких можуть виступати державні органи, державні підприємства, установи, організації, органи місцевого самоврядування, міжнародні міжурядові організації, а також недержавні організації (громадські організації різного спрямування (благодійні, волонтерські та ін.) та підпорядкованості (вітчизняні та міжнародні),

політичні партії, медіа тощо, що забезпечують реалізацію, захист та контроль за дотриманням конституційних прав дитини в умовах збройного конфлікту.

Організаційно-правовий кластер охоплює форми та методи здійснення суб'єктами (органами публічної влади, політичними партіями, громадськими організаціями, медіа та ін.) діяльності спрямованої на реалізацію та захист конституційних прав дитини в період збройного конфлікту. При цьому організаційно-правові форми автор поділяє на: організаційно-регламентуючу, організаційно-економічну, організаційно-виховну, а до методів організаційного впливу відносить переконання, стимулювання, примусу, субординації (владного підпорядкування), координації (міжвідомчої взаємодії), контролю (громадського та державного) та ін.

Ключові слова: конституційні права дитини, права дитини в період збройного конфлікту, захист прав дитини в період воєнного стану, конституційний механізм реалізації та захисту прав дитини.

Постановка проблеми. Сучасні події в Україні, зокрема повномасштабна агресія російської федерації, спричинили серйозні гуманітарні, соціальні та правові кризи, в цих умовах однією з найбільш вразливих категорій населення залишаються діти. За умов воєнного стану порушуються базові конституційні права дитини – на право на життя, свободу та особисту недоторканність, на сім'ю та батьківське піклування, на освіту, на захист від жорстокого поводження та експлуатації, на соціальний захист та допомогу, на громадянство та національну ідентичність тощо. Масштаби та характер цих порушень вимагають мобілізації всіх правозахисних ресурсів держави, активного залучення інститутів громадянського суспільства та міжнародної спільноти до захисту конституційних прав дитини. Лише шляхом консолідованих дій можливо забезпечити ефективне функціонування механізмів реалізації та захисту конституційних прав дитини в умовах воєнного стану.

Конституційний механізм реалізації та захисту прав дитини в умовах воєнного стану є критично важливим елементом правової системи України. Його ефективність залежить від здатності держави та суспільства забезпечити не лише формальний правовий захист, але й реальне забезпечення життєвих потреб дитини – безпеки, освіти, охорони здоров'я тощо.

У воєнний час цей механізм потребує адаптації, посилення гарантій та міжнародної підтримки, адже спрямований на забезпечення, практичну реалізацію, охорону та відновлення порушених прав і свобод дітей, гарантованих Конституцією України, особливо в умовах воєнного стану. Цей механізм є складовою частиною загального механізму забезпечення прав людини та громадянина але має специфіку, зумовлену особливим статусом дитини як особи, яка потребує підвищеного правового захисту.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженням проблеми захисту прав людини взагалі та дитини зокрема у різні роки здійснили такі вітчизняні дослідники, як С. Афанасенко І. Бандурка, К. Барнич, В. Бондар, І. Волошина, Т. Заворотченко, А. Кавун, О. Корнієнко С. Коталейчук, Н. Крестовська, О. Мороз, С. Несинова, С. Ніколайчук, А. Олійник Н. Оніщенко, Н. Опольська, Н. Ортинська, Ю. Хатнюк, І. Швець, Г. Шмельова та ін.

Метою статті є теоретико-правове дослідження поняття, змісту та структурних елементів конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини в умовах воєнного стану, а також визначення напрямів його вдосконалення з урахуванням викликів, спричинених збройним конфліктом.

Виклад основного матеріалу. Для обґрунтування важливості та необхідності створення ефективного та дієвого конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини, насамперед слід звернутись до етимології та семантики терміну «механізм».

У словнику іншомовних слів зазначається, що «механізм» походить від грецького слова «μηχανή» (знаряддя, пристрій) і має два значення: 1) пристрій (сукупність ланок або деталей), що передає чи перетворює рух; 2) сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ [1, с. 498]. Словник української мови доповнює розуміння терміну «механізм» ще одним значенням, яке трактує його як внутрішню будову, систему чого-небудь [2, с. 695].

У словниках з державного управління термін «правові механізми» розуміється як комплекси взаємопов'язаних юридичних засобів, які об'єктивовані нормативному рівні, необхідні та достатні для досягнення певної мети [3; 4, с.423].

В юридичній літературі переважно застосовуються терміни «правовий механізм» або «юридичний механізм». Т.І. Тарахонич, вважає, що правовий механізм – це сукупність (система) правових засобів, способів та форм, за допомогою яких забезпечується впорядкування суспільних відносин, задоволення інтересів суб'єктів права, встановлення правопорядку в суспільстві, вирішення конфліктів, досягнення соціального компромісу в правовій сфері [5, с.15]. Олійник А.Ю. юридичний механізм характеризує як систему юридичних норм, фактів, документів та основних форм і способів організації їх здійснення [6, с.154].

Механізм забезпечення конституційної свободи А. Ю. Олійник визначає як систему умов і засобів реалізації суб'єктивних можливостей щодо їх охорони, захисту і відновлення шляхом застосування компетентними міжнародними форумами та національними державними органами і органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, їх посадовими і службовими особами матеріальних і процесуальних норм міжнародного та національного права при цьому пропонує його поділяти та міжнародний та національний [6, с.384]. Барнич К.І. механізм реалізації конституційних прав і свобод пропонує визначати як сукупність засобів та форм реалізації суб'єктивного права, а також таких, що послідовно змінюють одна одну, стадій багаторівневого процесу, на яких ці засоби приводяться в рух [7, с.10].

Іншої точки зору дотримується О. Коротич, яка вважає, що засіб, спосіб або характер дії є визначеннями «методу», який тлумачиться як спосіб впливу на об'єкти, що управляються, з метою досягнення поставлених цілей. Тому кожний конкретний механізм управління вона пропонує визначати як сукупність взаємопов'язаних методів управління [8, с. 25–26].

Також існує думка про дуальний підхід до розуміння терміну «механізм», а саме С.В. Матвеев пропонує структурно-організаційний і структурно-функціональний. Відповідно до першого підходу механізм характеризується як сукупність певних складових елементів, які створюють організаційну основу певних явищ. Згідно з іншим підходом при визначенні механізму того або іншого державно-правового інституту (процесу, явища) увага акцентується не тільки на організаційній основі його будови, але й на його динаміці, реальному функціонуванні [9, с. 10].

Узагальнюючи викладене та враховуючи специфіку досліджуваної проблематики, пропонуємо конституційний механізм реалізації та захисту прав дитини розглядати як узгоджену, організовану систему базових конституційних елементів (конституційно-правових норм, інститутів, форм, методів), згрупованих у функціональні кластери, у межах яких здійснюється ефективна реалізація та захист прав дитини.

Структура ж конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини – це збалансована, системно організована сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих базових конституційних елементів та функціональних кластерів, які, з одного боку, характеризуються внутрішньою цілісністю, взаємозгодженістю та спрямованістю на досягнення загальної мети – забезпечення та захисту прав дитини в період воєнного стану, а з іншого – вирізняються диференціацією функцій, відносною автономністю та інституційною самостійністю.

У період воєнного стану особливості конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини набувають особливої актуальності у зв'язку з необхідністю підвищення його ефективності та дієвості в умовах збройного конфлікту, загроз безпеці, переміщення населення та інших кризових обставин, що безпосередньо впливають на становище дитини.

Для ґрунтовного розуміння конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини в період воєнного стану та визначення його структури, насамперед варто розглянути систему функціональних кластерів, які в процесі взаємодії утворюють цілісний узгоджений комплекс.

Функціональні кластери конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини в умовах воєнного стану становлять узагальнені групи взаємопов'язаних елементів, які виконують конкретні функції у межах єдиної системи реалізації та захисту прав дитини в період воєнного стану. До таких кластерів можна віднести: нормативно-правовий, інституційний та організаційно-правовий.

Нормативно-правовий кластер – охоплює весь правовий матеріал, що стосується реалізації та захисту конституційних прав дитини в період воєнного стану, зокрема норми Конституції України, Закони України, міжнародні договори, та інші правові акти. Умовно правові акти можна поділити на вітчизняні (Закони, підзаконні (інші правові акти)) та міжнародні акти.

До вітчизняних актів входять такі Закони: Конституція України (ст.3, 52, 64 та ін.), Закони України: «Про охорону дитинства» [10], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [11], Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [12], «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» [13], «Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України,

та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат» [14] та інші.

Масив підзаконних правових актів складається з постанов Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» [15], «Деякі питання захисту дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» [16]; «Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення» [17], Наказ Мінреінтеграції «Про затвердження форми індивідуального плану заходів з повернення депортованої або примусово переміщеної дитини внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» [18], Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку реалізації пілотного проєкту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус)» [19] та інші.

Міжнародні акти ратифіковані Україною: Конвенція ООН про права дитини (1989) [20], Європейська конвенція про здійснення прав дітей [21], Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000) [22], Женевські конвенції (1949) та Додаткові протоколи (1977), Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (1980) [23], Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998) [24], Паризькі принципи щодо участі дітей у збройних конфліктах (2007) [25] Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів [26] та ін.

Нормативно-правовий кластер відіграє ключову роль у функціонуванні конституційного механізму реалізації та захисту прав дитини в умовах воєнного стану, оскільки саме він формує модальний базис, забезпечує юридичну визначеність, стабільність та передбачуваність дій держави щодо реалізації та захисту дітей в період збройного конфлікту, виконує системоутворюючу функцію, адже не лише нормативно фіксує права дитини як такі, а й структурує та легітимізує механізми їх реалізації та захисту в умовах підвищеної вразливості.

Інституційний кластер – охоплює діяльність інститутів реалізації публічної влади, в якості яких можуть виступати державні органи, державні підприємства, установи, організації, органи місцевого самоврядування, міжнародні міжурядові організації, а також недержавні організації (громадські організації різного спрямування (благодійні, волонтерські та ін.) та підпорядкованості (вітчизняні та міжнародні), політичні партії, медіа тощо, що забезпечують реалізацію, захист та контроль за дотриманням конституційних прав дитини в умовах збройного конфлікту.

В системі інституційного кластеру можна виділити державні (муніципальні) та недержавні інститути.

Державні (публічно-владні) інститути (інститути законодавчої, виконавчої, судової влади, інститути прокуратури, конституційної юстиції, президента, місцевого самоврядування та ін.) представлені різними органами підприємствами, установами, організаціями. Усі органи, які забезпечують реалізацію та захист прав дитини в період воєнного стану можна поділити на: загальні, спеціальні та спеціалізовані.

Загальні органи спрямовані на реалізацію та захист конституційних прав людини взагалі та дитини, зокрема. До них можна віднести: Верховну Раду України, Президента України,

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінет Міністрів України, суди, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, Конституційний Суд України та ін.

Спеціальні органи спрямовані на реалізацію захист саме конституційних прав дитини. До них можна віднести: підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України, Державну службу України у справах дітей, Уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації, Представника Уповноваженого з прав дитини, Національну соціальну сервісну службу, Комісію з питань захисту прав дитини. До системи міжнародних міжурядових органів входить Рада ООН з прав людини та спеціальні установи ООН (Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітет ООН з прав дитини, Комітет ООН проти катувань, та ін.)

Спеціалізовані органи можуть бути утворені тимчасово в структурі спеціальних органів і діяльність яких спрямована на реалізацію та захист прав дитини саме в період збройного конфлікту. До них можна віднести: Координаційний штаб з питань захисту дітей в умовах воєнного стану, який є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України і утворюється з метою сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану [27]. Інформаційна платформа «Діти війни» childrenofwar.gov.ua, яка надає актуальну та зведену інформацію про дітей, які постраждали внаслідок війни російської федерації проти України (загиблі, поранені, зникли безвісти, депортовані), та тих, кого вдалося розшукати і врятувати [28].

Завдяки взаємодії інституцій, які входять до складу цього кластеру, відбувається реалізація принципів верховенства права, пріоритету інтересів дитини та недопущення дискримінації чи порушення їх прав навіть в умовах воєнного стану.

Недержавні інститути також відіграють важливу роль в процесі реалізації та захисті конституційних прав дитини в умовах збройного конфлікту, до них входять організації, об'єднання та інші суб'єкти, які не входять безпосередньо до структури органів публічної влади. До них можна віднести благодійні фонди, волонтерські організації, громадські організації такі як: ГО «Смарт Освіта», ГО «Схід-SOS», та ін.

Важливу роль також відіграють і міжнародні неурядові організації такі як Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) та національні товариства Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, БФ «COC Дитячі містечка Україна» (SOS Kinderdorf International), Save the Children, Terre des Hommes, War Child та інші організації, які передбачають особливий захист для дітей під час збройного конфлікту.

Інституційний кластер відіграє ключову роль у функціонуванні конституційного механізму захисту прав дитини в період збройного конфлікту. Саме через діяльність широкого спектра публічно-владних інститутів – державних, муніципальних, міжнародних та громадських – забезпечується оперативне реагування на загрози життю, здоров'ю та свободам дітей; надання гуманітарної, правової, соціальної та психологічної допомоги; моніторинг і документування порушень прав дитини; забезпечення доступу до правосуддя та компенсації постраждалим дітям.

Організаційно-правовий кластер – забезпечує ефективність реалізації прав дитини через належне функціонування конституційних механізмів, правозастосовної практики та інфраструк-

тури соціального захисту, забезпечує перенесення норм права у практичну площину, створюючи умови для реалізації конституційних прав дитини, зокрема в умовах евакуації, роз'єднання з родиною, перебування в зоні бойових дій чи окупації тощо. Тобто організаційно-правовий кластер охоплює форми та методи здійснення суб'єктами (органами публічної влади, політичними партіями, громадськими організаціями, медіа та ін.) діяльності спрямованої на реалізацію та захист конституційних прав дитини в період збройного конфлікту.

Організаційно-правові форми реалізації та захисту конституційних прав дитини в період збройного конфлікту можна умовно поділити на: організаційно-регламентуючу, організаційно-економічну, організаційно-виховну.

Організаційно-регламентуюча (діяльність органів публічної влади спрямована на розробку регулятивного механізму реалізації та захисту прав дитини в період воєнного стану, наприклад, розробка процедур евакуації, обліку дітей, переміщення сиріт; ухвалення тимчасових нормативних рішень щодо освіти, опіки, соціального захисту);

Організаційно-економічна (діяльність суб'єктів спрямована на реалізацію прав дитини та їх захист у разі порушення, зокрема, відшкодування отримання репарацій (в т.ч. міжнародних), грошових виплат, тимчасового притулку для безпечного проживання, безоплатної правничої допомоги, організація програм харчування, одягу, медичних послуг, цільове фінансування дитячих соціальних програм в умовах воєнного стану та ін.

Організаційно-виховна (правовосвітницька, правовиховна) діяльність органів публічної влади та недержавних інституцій (в т.ч. медіа), що спрямована на забезпечення належної правової обізнаності дітей про належні їм конституційні права та механізми їх захисту в тому числі й у період воєнного стану, наприклад, проведення інформаційних кампаній («Ти маєш право!», «Знай свої права» тощо), організація навчальних, лекцій, тренінгів, воркшопів для дітей та батьків («Все про мінну безпеку»), створення дитячого інформаційного навчального контенту (відео, мультфільми, комікси, онлайн-курси) та ін.

Методи організаційного впливу передбачають способи та засоби цілеспрямованої взаємодії суб'єктів (органів публічної влади та недержавних інституцій) із об'єктами (дитиною, яка постраждала від збройного конфлікту) спрямованими на досягнення єдиної мети реалізації та захисту конституційних прав дитини. До них можна віднести та які методи як: переконання, стимулювання, примусу, субординації (владного підпорядкування), координації (міжвідомчої взаємодії), контролю (громадського та державного) та ін.

У період воєнного стану цей кластер охоплює процесуальні особливості реалізації конституційного права на освіту, охорону здоров'я, житло, соціальне забезпечення тощо; механізм соціального захисту порушених прав, включаючи роботу органів опіки, служб у справах дітей, судових та правоохоронних органів; діяльність органів виконавчої влади, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, які адаптують надання послуг в сфері реалізації та захисту прав дитини в період воєнного стану.

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що конституційний механізм реалізації та захисту прав дитини в період воєнного стану є комплексною, багаторівневою системою функціональних кластерів (нормативно-правового, інституційного та організаційно-правового), що охоплює сукупність базових елементів (конституційно-правових норм, інститутів,

форм та методів), спрямованих на забезпечення та охорону конституційних прав дитини. В умовах воєнного стану його роль істотно зростає, оскільки саме він забезпечує стабільність конституційного правопорядку порядку та захист найуразливішої категорії населення – дитини.

Ефективне функціонування цього механізму можливе лише за умови посилення зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти, а також за умов наявності гнучкої, дієвої, оперативної моделі реагування на загрози для дітей в умовах збройного конфлікту.

Таким чином, конституційний механізм захисту прав дитини в умовах воєнного стану є динамічною, адаптивною системою, яка потребує постійного вдосконалення з урахуванням реалій збройного конфлікту та принципів міжнародного гуманітарного права. Вдосконалення механізму захисту конституційних прав дитини в умовах воєнного стану передбачає не лише правову модернізацію, але й реальну організаційно-інституційну трансформацію орієнтовану на швидке реагування, системність дій і міжсекторальну співпрацю.

Література:

1. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1974. 776 с.
2. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4 : Л – М. 838 с.
3. Державне управління : словник-довідник / уклад. : В.Д. Бакуменко та ін. ; за заг. ред. В.М. Князєва, В.Д. Бакуменка. К. : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
4. Рогова О.Г. Механізми правові : Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 816 с.
5. Тарахонич Т. І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 15–21.
6. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина : монографія. Київ : Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.
7. Барнич К.І. Поняття та структура конституційно-правового механізму реалізації права на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. № 2. С. 7–14.
8. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : монографія. Х. : Магістр, 2006. 188 с.
9. Матвєєв С.В. Юридичний механізм взаємодії органів державної влади в Україні: автореф. дисс. канд. юр. наук спец. 12.00.01, Луганськ, 2011. 21 с.
10. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 16.06.2025 р.)
11. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 16.06.2025 р.)
12. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб Закон України від 20.10.2014 р. URL: <https://surl.li/vpqfqq> (дата звернення 16.06.2025 р.)
13. Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій: Закон України від 20.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text> (дата звернення 16.06.2025 р.)

14. Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат: Закон України від 08.10.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення 16.06.2025 р.)
15. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.06.2025 р.)
16. Деякі питання захисту дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.10.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.06.2025 р.)
17. Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: Постанова Кабінету Міністрів України; від 01.06.2023 р. URL: <https://surl.it/pwgush> (дата звернення 16.06.2025 р.)
18. Про затвердження форми індивідуального плану заходів з повернення депортованої або примусово переміщеної дитини внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Наказ Мінреінтеграції від 03.07.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1003-24#Text> (дата звернення 16.06.2025 р.)
19. Про затвердження Порядку реалізації пілотного проєкту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнакус): Наказ Міністерства юстиції України № 1151/42496 від 29 липня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1151-24#Text> (дата звернення 16.06.2025 р.)
20. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 16.06.2025 р.)
21. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення 16.06.2025 р.)
22. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01.01.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення 16.06.2025 р.)
23. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text
24. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 16.06.2025 р.)
25. The paris principles principles and guidelines on children associated with armed forces or armed groups. 2007 URL: <https://www.unicef.org/mali/media/1561/file/parisprinciples.pdf> (дата звернення 16.06.2025 р.)
26. Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/191406#files> (дата звернення 16.06.2025 р.)
27. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.06.2025 р.)
28. Платформа «Діти війни»: офіційний сайт URL: <https://childrenofwar.gov.ua/about-us/> (дата звернення 16.06.2025 р.)

Tereshchenko D. The concept and structure of the constitutional mechanism for the implementation and protection of children's rights in conditions of martial arts

Summary. The article is devoted to the theoretical and legal study of the concept, content and structural elements of the mechanism for the implementation and protection of the constitu-

tional rights of the child in conditions of martial law, as well as the determination of directions for its improvement, taking into account the challenges caused by the armed conflict

The relevance of the study of the constitutional mechanism for the implementation and protection of the rights of the child is determined by the need to optimize it in order to find a flexible, effective, operational model of responding to threats to children in conditions of martial law to ensure, practical implementation, protection and restoration of violated rights and freedoms of children guaranteed by the Constitution of Ukraine.

The author proposes to define the constitutional mechanism for the implementation and protection of the rights of the child as a coordinated, organized system of basic constitutional elements (constitutional and legal norms, institutions, forms, methods), grouped into functional clusters, within which the effective implementation and protection of the rights of the child is carried out.

Researcher defines the structure of the constitutional mechanism for the implementation and protection of children's rights as a balanced, systematically organized set of interconnected and interacting basic constitutional elements and functional clusters, which, on the one hand, are characterized by internal integrity, mutual coordination and focus on achieving the general goal of ensuring and protecting children's rights during martial law, and on the other hand, are distinguished by differentiation of functions, relative autonomy and institutional independence.

The study focuses on the fact that the functional clusters of the constitutional mechanism for the implementation and protection of children's rights during martial law constitute generalized groups of interconnected elements that perform specific functions within the framework of a single system for the implementation and protection of children's rights during martial law. It is proposed to include such clusters: regulatory, institutional and organizational and legal.

The regulatory and legal cluster – covers all legal material related to the implementation and protection of the constitutional rights of the child during martial law, in particular the norms of the Constitution of Ukraine, Laws of Ukraine, international treaties, and other legal acts. Conventionally, legal acts should be divided into domestic (Laws, by-laws (other legal acts)) and international acts.

Institutional cluster – covers the activities of institutions implementing public power, which can be state bodies, state enterprises, institutions, organizations, local governments, international intergovernmental organizations, as well as non-state organizations (public organizations of various orientations (charitable, volunteer, etc.) and subordination (domestic and international), political parties, media, etc.), which ensure the implementation, protection and control over the observance of the constitutional rights of the child in conditions of armed conflict. The organizational and legal cluster covers the forms and methods of implementation by subjects (public authorities, political parties, public organizations, media, etc.) of activities aimed at the implementation and protection of the constitutional rights of the child during the armed conflict. At the same time, the author divides organizational and legal forms into: organizational and regulatory, organizational and economic, organizational and educational, and the methods of organizational influence include persuasion, stimulation, coercion, subordination (authority), coordination (interdepartmental interaction), control (public and state), etc.

Key words: constitutional rights of the child, rights of the child during armed conflict, protection of children's rights during martial law, constitutional mechanism for the implementation and protection of children's rights.